

UDK 268:373.3
373:268
273.3.214.19:268

Izvorni znanstveni članak

JOSIP BARIČEVIĆ

PROGRAM KATOLIČKOG VJERSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U OSNOVNOJ ŠKOLI - TEMELJNA POLAZIŠTA*

* Ovaj članak sadrži predavanje što ga je autor održao na XIX. katehetskoj ljetnoj školi prije godinu i pol (u lipnju 1991). No, autor ga je aktualizirao unošenjem u nj novijih podataka i bibliografskih jedinica, važnih za razumijevanje sadašnjeg stanja u svezi s katoličkim vjerskim odgojem i obrazovanjem u osnovnoj školi u nas.

Prije nepunih godinu dana - točnije, prije deset mjeseci na prošloj Katehetskoj ljetnoj školi - ustvrdili smo da s 1990. i 1991. godinom započinje nova etapa vjerskog odgoja i obrazovanja u nas. Posebno smo istaknuli da se u nas, četrdeset godina nakon definitivnog uklanjanja vjerskog odgoja i obrazovanja iz naših škola, ostvaruju uvjeti da on uskoro ponovno uđe ne samo u školske prostorije nego i u cjelokupan naš odgojno-obrazovni sustav.¹ Sada možemo ustvrditi - i to istodobno s osjećajima duboke radosti i velike odgovornosti - da se naša očekivanja u tom pogledu ispunjavaju brzinom koja nas potiče na hrabro i poletno preispitivanje i preoblikovanje cjelokupnoga našeg djelovanja na području vjerskog odgoja i obrazovanja, ali nas u ponečemu i plaše velike zadaće koje se na tom području pred nas postavljaju: ne samo u sklopu života i djelovanja kršćanske zajednice nego i u sklopu našega novog odgojno-obrazovnog školskog sustava.² U svakom slučaju, smijemo ustvrditi da živimo u zanimljivoj i izazovnoj vremenu te da nam je povjereno da u tom vremenu budemo aktivni sudionici u ostvarivanju boljih prilika, iako smo svjesni da se pritom moramo sučeliti i sa znatnim neprilikama. Zadana tema moga izlaganja jest *Program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi*. Riječ je očito, bar zasad, o Programu za osnovne škole u Republici Hrvatskoj, iako su taj Program odobrili svi katolički biskupi hrvatskoga jezičnog područja.³

U izlaganju će glavna pozornost biti posvećena *temeljnim polazištima* u Programu katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi. Osim toga, dat

dručja i vodstava drugih vjerskih zajednica u Hrvatskoj. Odluku o uvođenju "vjerske pouke" u sve osnovne i srednje škole kao izbornoga nastavnog predmeta Ministarstvo prosvjete i kulture RH priopćilo je Biskupskoj konferenciji Jugoslavije i vodstvima drugih vjerskih zajednica svojim dopisom od 24. siječnja 1991. (kl. 602-01/91-01-46, br. 532-02/9—91-01). Ministarstvo je tim dopisom zamolilo vodstva Katoličke crkve i drugih vjerskih zajednica da do kraja veljače 1991. godine dostave: mišljenje o nazivu predmeta iz "nastave vjerske pouke", nacrt okvirnoga nastavnog programa te opis stručnoga profila učitelja koji bi taj predmet predavao. Znatno dio rasprava o uvođenju religiozne kulture i vjeronauka u školu, odnosno znatan dio priloga u kojima dolaze do izražaja te rasprave objavljen je u dva broja časopisa "Kateheza" (izd. KSC, Zagreb: u br. 4/1990 te u br. 1/1991.)

- 3 Tekst *Plana i programa katoličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi* (u daljnjem tekstu: *Plan i program*) izradila je Radna grupa za osnovnu školu Komisije Katehetskog vijeća Biskupske konferencije za katehetski plan i program. Članovi su Radne grupe: dr. Josip Baričević, predsjednik Komisije i koordinator Radne grupe, mr. Vlatko Badurina, dr. Anton Benven, Luka Depolo, dr. Ivan Dugandžić, mr. Ivan Gavran, dr. Lush Gjergji, mr. Ivan Grubišić, dr. Alojzije Hobljaj, mr. Bernarda Krištić, dr. Jakov Mamić, mr. Ivan Matković, s. Consolata Rajković, dr. Alojzij Snaj, dr. Ana Gabrijeļa Šabić, dr. Milan Šimunović, dr. Bernardin Škunca. Glavni autor i glavni redaktor teksta Plana i programa jest J. BARIČEVIĆ, a od ostalih članova Radne grupe u izradbi i konačnoj redakciji teksta posebno je sudjelovala A. G. ŠABIĆ. O prijašnjem radu Komisije KV BKJ za katehetski plan i program, koji je znatno pridonio izradbi Plana i programa o kojemu je riječ, vidi: BARIČEVIĆ, J., *Naš katehetski plan i program i osposobljavanje pastoralnih djelatnika za njegovo ostvarivanje*, u: *Kateheza*, br. 1-2/1989, str. 122-138. Plan i program odobrila je Biskupska konferencija hrvatskoga jezičnog područja na proljetnom zasjedanju sabora BK u Zadru 11. travnja 1991. Biskupska je konferencija zatim Plan i program predložila na prihvaćanje Ministarstvu prosvjete i kulture RH, koje ga je, zajedno s planovima i programima nekih drugih vjerskih zajednica, u nešto skraćenoj verziji, objavilo u posebnom broširanom izdanju svoga *Glasnika* (podaci o brošuri: *Plan i program vjerskog odgoja i obrazovanja*, Školske novine, Zagreb, lipanj 1991). Usputno napominjem da su planovi i programi vjerskog odgoja i obrazovanja - među kojima su katolički za osnovnu i srednju školu najrazrađeniji - prvi od svih školskih planova i programa koje je u svom službenom *Glasniku* objavilo Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske. *Cjelovitu verziju* Plana i programa katoličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi objavilo je *Katehetsko vijeće Biskupske konferencije* u obliku radne građe prigodom održavanja *Katehetske ljetne škole* u lipnju 1991. (Za tiskanje se pobrinuo msgr. Matija Štepinac sa svojim suradnicima: ž. u. sv. Petra, Vlaška 93, Zagreb.)

1 Usp. BARIČEVIĆ, J., *Vjerski odgoj i obrazovanje - angažirana suodgovornost za čovjeka*, u: *Kateheza* 13(1991)1, str. 60, Katehetski salezijanski centar (KSC), Zagreb.

2 Odluku o uvođenju vjeronauka u osnovne i srednje škole donijelo je Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske već u siječnju 1991. godine. Mnogi su bili iznenađeni takvom brzinom. Ministarstvo je, jamačno, tu odluku donijelo uvažavajući rasprave stručne i šire javnosti, koje su u nas započele već koncem 1989. i početkom 1990. godine, te uzimajući u obzir prijedloge Biskupske konferencije hrvatskoga jezičnog po-

ćemo i *nekoliko napomena* u svezi s *Planom*, tj. pregledom tematskih cjelina i pregledom predviđenog broja nastavnih jedinica (sati) u pojedinim razredima, te u svezi s nekim programskim sadržajima.⁴

O KATOLIČKOM VJERSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU U OSNOVNOJ ŠKOLI KAO IZBORNOM PREDMETU

Konfesionalni vjerski odgoj i obrazovanje u osnovnoj školi u Republici Hrvatskoj uvodi se, počevši od nove školske godine (1991/92), kao *izborni predmet*, koji - u smislu čl. 24 Zakona o osnovnom školstvu - postaje obvezatnim za sve koji ga izaberu.⁵ To, među ostalim, znači da taj predmet ulazi u svjedodžbu, da se vrednuje (ocjenjuje) te da učitelji i profesori vjeronauka imaju iste obveze i prava kao i ostali nastavnici. Taj se predmet, prema prijedlogu Biskupske konferencije hrvatskoga jezičnog područja, kratko zove *vjeronauk*.

Za učenike osnovne škole vjeronauk *izabiru* njihovi *roditelji* postupkom anketiranja prema propisanom uzorku anketnog lista.⁶ Postupak anketiranja roditelja o izboru vjeronauka organizira i izvodi škola, ali u suradnji s predstavnicima lokalnih vjerskih zajednica. To konkretno znači da i škola i voditelji župnih zajednica trebaju uspostaviti što bolju suradnju s roditeljima, osobito u njihovu što točnijem obavješćivanju o čemu je zapravo riječ, kako bi roditelji mogli donijeti što zreliju i odgovorniju odluku. Anketiranje roditelja treba izvršiti do početka školske godine, ali će se ove godine tolerirati da se to ostvari do kraja rujna (1991).⁷

S obzirom na *obveze* učitelja i profesora vjeronauka s *punim radnim vremenom*, posebno bih napomenuo da će u šk. god. 1991/92. oni trebati imati 22 sata nastave tjedno te da njihov radni tjedan sadrži ukupno 42 radna sata (22 sata nastave i 12 sati pripreve te 8 sati za ostale obveze). Oni će, očito, imati sva *prava*, uključujući i financijska, kao i svi ostali nastavnici. Oni pak koji zasnjuju radni odnos sa *skraćenim radnim vremenom* ili budu radili samo *honorarno*, također će imati obveze i prava, predviđena

zakonskim odredbama, kao i ostali nastavnici sa skraćenim radnim vremenom ili kao oni koji rade honorarno.⁸

O *nazivu predmeta* iz katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u školi posljednjih godinu-dvije u nas se mnogo raspravljalo.⁹ U kontekstu ovoga izlaganja ne bih dublje ulazio u to pitanje. Samo bih naglasio, kao što sam to učinio u više navrata i u različitim prilikama, da je mnogo *važnije* pitanje *konceptije* vjerskog odgoja i obrazovanja u školi te pitanje *kvalitete* njegova *konkretnog ostvarivanja* negoli pitanje njegova naziva. No, pitanje naziva, po mom mišljenju, ne moramo smatrati zauvijek "zatvorenim" za daljnje promišljanje i za eventualno pronalaženje boljih rješenja

-
- 4 *Temeljna polazišta* u odobrenom Planu i programu katoličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi u Republici Hrvatskoj precizno su, kratko i razmjerno vrlo iscrpno naznačena u njegovu uvodnom dijelu, koji treba smatrati bitnim sastavnim dijelom Plana i programa. U ovom bih izlaganju nešto opširnije komentirao neke aspekte tih polazišta, predpostavljajući da će slušatelji (čitatelji) pročitati i proučiti izvoran tekst u spomenutom uvodnom dijelu Plana i programa. Pregled *Plana* (tj. pregled tematskih cjelina s predviđenim brojem naslovljenih nastavnih jedinica/sati) vidi u *Glasniku* Ministarstva prosvjete i kulture RH, lipanj 1991, str. 16-20. Skraćenu verziju *programskih sadržaja* za osam razreda osnovne škole, s razrađenom naznakom pojedinih nastavnih jedinica, vidi u istom *Glasniku*, str. 20-75, a cjelovitu verziju tih sadržaja vidi u spomenutom izdanju Katehetskog vijeća BK (v. bilješku 3).
 - 5 *Zakon o osnovnom školstvu* donesen je na zasjedanju Sabora Republike Hrvatske 28. 12. 1990, a objavljen je u *Narodnim novinama* br. 59 od 31. 12. 1990, te u *Glasniku* Ministarstva prosvjete i kulture RH, God. I, br. 1/2 od 22. 1. 1991, Školske novine, Zagreb.
 - 6 Taj je *anketni list* objavljen u spomenutom broširanom izdanju *Glasnika* Ministarstva prosvjete i kulture, lipanj 1991, str. 157.
 - 7 *Usp. Upute za uvođenje vjeronauka u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj* Ministarstva prosvjete i kulture RH od 20. lipnja 1991 (kl. 602-01/91-04-46, br. 532-02/0-91-02). Te su Upute objavljene u spomenutom *Glasniku* Ministarstva, str. 3-4, kao *Uvodna napomena u Plan i program vjerskog odgoja i obrazovanja* (referencije o Planu i programu v. u bilj. 3).
 - 8 To proizlazi iz načelnih odredaba navedenih *Uputa za uvođenje vjeronauka u osnovne i srednje škole...*, vidi: *Glasnik* Ministarstva, str. 3.
 - 9 O tome vidi, naprimjer, u objavljenim prilozima u časopisu *Kateheza* 12(1990)4 i 13(1991)1.

(osobito ne za neke tipove religijske kulture i vjerskog odgoja u pojedinim stupnjevima školskog i predškolskog odgoja i obrazovanja).

Iako katolički i ostali tipovi konfesionalnoga vjerskog odgoja i obrazovanja (pravoslavni, islamski i dr.) u načelu imaju isti status kao i ostali izborni predmeti, ipak u odnosu na njih imaju i *specifičnost*. Ta se specifičnost sastoji u prvom redu u tome da svim učenicima koji izaberu vjeronauk treba omogućiti izbor i drugih predviđenih izbornih predmeta. Vjeronauk se, dakle, u tom pogledu ne izjednačuje, naprimjer, s izbornim predmetom iz glazbene kulture ili stranog jezika, ili pak iz nekoga drugog nastavnog područja. Iz toga također slijedi da vjeronauk ne ulazi u dopušteni maksimalni tjedni broj sati prema izmijenjenom nastavnom planu za osnovne škole u Hrvatskoj.¹⁰

Nastavnim su planom za vjeronauk u školi predviđena 2 sata tjedno, ali će se u prijelaznom vremenu (do 1996) - osobito zbog nedostatka potrebnog broja kvalificiranih vjeroučitelja - vjerska nastava u nekim školama ili u nekim razredima moći izvoditi i po 1 sat tjedno.¹¹

U nekim će sredinama biti posve opravdano, osobito za neke razrede (i to ne samo u srednjoj nego i u osnovnoj školi), *privremeno odgoditi* uvođenje vjeronauka u školu. *Postupno uvođenje* vjerskog odgoja i obrazovanja u školu (naročito u srednju), dugoročno gledajući, može imati mnogo *pozitivniji učinak* negoli pretjerana žurba u tom pogledu.¹²

str. 13-15. Ta je specifičnost vjeronauka kao izbornog predmeta također posebno istaknuta u br. 1 *Dodatnog pojašnjenja o uvođenju vjeronauka kao izbornog predmeta u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj*, što ga je donijelo Ministarstvo prosvjete i kulture 2. rujna 1992 (kl. 602-01/91-01-46, br. 532-02/9-91-03). Prema izmijenjenom nastavnom planu za osnovne škole u Hrvatskoj u 1991/92. šk. godini maksimalan tjedni broj sati (iz redovne, izborne, dopunske i dodatne nastave te iz izvannastavnih aktivnosti) utvrđen je ovako: po 22 sata u I. i II. razredu, 23 sata u III. razredu, 24 sata u IV. razredu, po 30 sati u V, VI, VII. i VIII. razredu (vidi *Nastavni plan i program...*, str. 14). Učenici pojedinih razreda, koji izaberu vjeronauk, moći će, dakle, imati tjedno po 2 sata više od naznačenoga maksimalnog broja sati.

S obzirom na *specifičnost* vjeronauka kao izbornog predmeta, potrebno je još napomenuti i ovo:

- Vjeronauk se u pravilu održava u školi, ali se zbog opravdanih razloga (zbog nedostatka odgovarajućeg prostora u školi, zbog nedovoljne opremljenosti ili drugih opravdanih razloga) može održavati i u pastoralnim centrima odnosno u prikladno uređenim prostorijama vjerskih zajednica, te u drugim prikladnim izvanškolskim prostorijama. Međutim, neovisno o tome gdje se izvodi vjerska nastava, ravnatelj škole kao i prosvjetno-pedagoška služba dužni su voditi brigu da se ta nastava organizira i izvodi u skladu s odobrenim nastavnim programom (usp. *Dodatno pojašnjenje...* Ministarstva prosvjete i kulture RH od 2. rujna 1991).

- Čini se da će uskoro posebnom Odlukom Ministarstva prosvjete i kulture RH ili nekom drugom odredbom, u skladu s načelnim usmenim dogovorima između kompetentnih predstavnika državnih prosvjetnih i crkvenih instanci, biti precizirano: jednom izvršen izbor vjeronauka u osnovnoj ili srednjoj školi vrijedi do kraja osnovne odnosno srednje škole (dakako, ako je riječ o istoj školi-ustanovi); ako netko ipak na početku nove školske godine želi opozvati svoj izbor, to treba učiniti posebnim pismenim zahtjevom/izjavom. - To se predviđanje odista i ostvarilo na početku nove šk. god. 1992/93, kako je određeno novim dokumentom Ministarstva kulture i prosvjete RH od 2. srpnja 1992. pod naslovom "Upute o nastavi školskog vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi u Republici Hrvatskoj u škol. god. 1992/93." (kl. oznaka: 602-01/92-92-01-41; ur. broj: 532-02-4/3-92-14).

10 O takvoj *specifičnosti* vjeronauka kao izbornog predmeta vidi u spomenutim *Uputama za uvođenje vjeronauka u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj* (referencije o Uputama v. u bilj. 76). O tome vidi također u čl. XIII *Izmjena i dopuna nastavnog plana i programa za osnovne škole u Republici Hrvatskoj u 1991/92. školskoj godini*, što ih je 20. lipnja 1991. donijelo Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske (kl. 602-02/91-01-172, br. 532-08/91-01). Te su izmjene i dopune objavljene u: *Nastavni plan i program za osnovne škole u Republici Hrvatskoj (izmjene i dopune)*, Zavod za školstvo Ministarstva prosvjete i kulture RH, Zagreb, lipanj 1991,

11 Usp. navedene *Upute za uvođenje vjeronauka...* od 20. lipnja 1991. i *Dodatno pojašnjenje...* od 2. rujna 1991. Ministarstva prosvjete i kulture RH (v. referencije u bilj. 7 i 10).

12 Potreba *postupnosti* pri uvođenju vjeronauka u školu ističe se i u dokumentima Ministarstva prosvjete i kulture RH navedenima u bilj. 7 i 10. Ta se postupnost također izričito naglašava u *Poruci hrvatskih biskupa o vjerskom odgoju u školi i župnoj zajednici* iz 1991. godine. (Poruka je objavljena u: *Glasi koncila*, br. 25/1991, 25. lipnja 1991, str. 3-4, te u: AKSA, br. 24(1098), 14. lipnja 1991, str. 19-21.)

O TEOLOŠKO-EKLEZIJALNOJ I ANTRO- POLOŠKO-PEDAGOŠKOJ UTEMELJENO- STI UVOĐENJA KATOLIČKOG VJERSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U ŠKOLU

Uvođenje vjeronauka u osnovne i srednje škole jedna je od najvećih novina u našem obnovljenom školskom sustavu. Zato je pri-
jeko potrebno pokazati kako je ono u našem pluralističkom i višekulturnom (multikul-
turalnom) društvu posve opravdano i s teološko-eklezijalnoga i s antropološko-pe-
dagoškog stajališta.¹³

S obzirom na *teološko-eklezijalno ute-
meljenje* uvođenja katoličkog vjeronauka u
osnovne škole u Republici Hrvatskoj, u
uvodnom se dijelu Plana i programa ka-
toličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u
osnovnoj školi ističe:

Katolička crkva smatra se pozvanom i
dužnom upoznati sve ljude koji to žele s
porukom kršćanske vjere o cjelini i naj-
dubljem smislu čovjekova života i svijeta.
Ona to svoje poslanje na poseban
način ostvaruje prikladnim oblicima
sustavnog vjerskog odgoja i obrazova-
nja u crkvenoj zajednici i u školi. Na taj
način Crkva ostvaruje dio svoga evan-
gelizacijskog i dijakonijskog poslanja,
tj. ispunja svoju zadaću naviještanja
Evandjelja i svoje služenje (svoju dje-
lotvornu ljubav) na području odgoja i
obrazovanja. Zato je ... posve razumlji-
vo, čak i prijeko potrebno, uvođenje ka-
toličkog vjerskog odgoja i obrazovanja,
kao izbornog predmeta, u novi školski
odgojno-obrazovni sustav u Hrvatskoj.
Time se, naime, Katoličkoj crkvi u Hr-
vata omogućuje da potpunije ostvaruje
svoje bitno poslanje.¹⁴

U uvodnom dijelu Plana i programa
naglašena je *utemeljenost* uvođenja kato-
ličkog vjeronauka u naše škole i s *antro-
pološko-pedagoškog stajališta*, i to polazeći
osobito od činjenice da je naše društvo plu-

citirani u uvodnom dijelu *Plana i programa ka-
toličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja u os-
novnoj školi* (v. bilješke 1, 2 i 3, u: *Glasnik*, str.
8). Na istome mjestu također su navedeni *Ustav
Republike Hrvatske* (osobito čl. 3, 14, 40 i 63) te
*Zakon o osnovnom školstvu u Republici Hrvat-
skoj* (osobito čl. 2) kao uporišta (bar neizravna)
za antropološko-pedagoško utemeljenje vjerskog
odgoja i obrazovanja u hrvatskom školstvu.

O utemeljenju vjerskog odgoja i obrazovanja u
školi usp. također PAJER, F., *Religijska nastava*,
u: *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*,
KSC, Zagreb 1991, str. 649-653 (u izvornom tal.
izd.: *Insegnamento della religione*, u: *Dizionario
di catechetica*, Editrice Elle Di Ci, Leuman/Tori-
no 1986, str. 349-352).

Utemeljenjem vjerskog odgoja i obrazovanja
(vjeronauka) u školi, izravno ili neizravno, bavi
se više autora iz različitih europskih zemalja i
različitih konfesija u zbornome djelu: PAJER, F.
(ed.), *L'insegnamento scolastico della religione
nella nuova Europa*, Ed. Elle Di Ci, Leuman/Tori-
no, 1991, 540 str. U svezi s pitanjem o kojemu je
riječ iz te bih knjige posebno izdvojio sljedeće
priloge: LOMBAERTS, H., *Società europea,
scuola, religione e insegnamento della religione*,
str. 25-50; MALIZIA, G., *Dimensione etico-religiosa
e progetti educativi dei sistemi scolastici
europei*, str. 51-78; LACHMANN, R., *L'inse-
gnamento della religione evangelica in Germa-
nia*, str. 179-195; PAJER, F., [*Situazione e probl-
emi in*] *Italia*, str. 221-238; CARRILHO, A. J.
C., [*Situazione e problemi in*] *Portugallo*, str. 285-
295; GALLAGHER, J.-LUNDY, D., *L'insegna-
mento della religione nelle scuole cattoliche in
Regno unito*, str. 323-335; VICENTE, A. C., [*Situazione
e problemi in*] *Spagna*, str. 339-353; BARIČEVIĆ, J., [*Situazione
e problemi dell'in-
segnamento della religione in*] *Jugoslavia*, str.
374-378; PAJER, F., *L'insegnamento della reli-
gione in Europa all'inizio degli anni 90. Un bi-
lancio dell'esistente, un quadro dell'emergente*,
str. 425-463; HEMEL, U., *L'insegnamento della
religione nella futura Europa unificata*, str. 465-
482.

U *Dodatku* te knjige nalazi se i izbor iz novijih
dokumenata međunarodnih organizacija te izbor
iz novijih crkvenih dokumenata važnih za
utemeljenje vjerskog odgoja i obrazovanja u
školi: I. *Atto finale di Helsinki* (1975), str. 481-
482; II. *Assemblea generale dell'ONU* (1981), str.
483-487; III. *Parlamento Europeo* (1984), str.
488-489; IV. *Cosiglio d'Europa* (1985), str. 490-
493; V. *Documento conclusivo di Vienna* (1989),
str. 494-495; VI. *Assemblea ecumenica di Basilea*
(1989), str. 496-497; VII. *Seminario interdioce-
sano internazionale* (1990), str. 498-500; VIII.
Giovanni Paolo II, *Le radici cristiane dell'Eu-
ropa* (1990), str. 501-508; IX. *Conferenza inter-
confessionale di Loccum* (1990), str. 509-512; X.
Conferenza di Parisi (CSCE - 1991), str. 513-
516; XI. *Simposio di vescovi europei* (1991), str.
517-522.

13 Uporišta za teološko-eklezijalno i antropološko-
pedagoško utemeljenje sustavnoga vjerskog od-
goja i obrazovanja u školi nalaze se u mnogim
dokumentima Katoličke crkve, od kojih su neki

14 *Plan i program...*, u: *Glasnik Ministarstva...*, str.
7-8. Usp. također *Poruku hrvatskih biskupa...*, u:
GK, 25/1991, str. 3, te u: AKSA, 24/1991, str. 19.

*ralističko i multikulturalno*¹⁵ te da je u takvu društvu prijeko potreban *pluralistički i interkulturalni pristup* cjelokupnome odgojno-obrazovnom sustavu u nas.¹⁶ Iz takva pristupa proizlazi da “nova škola u Hrvatskoj treba omogućiti upoznavanje, čuvanje i razvijanje vlastitoga te upoznavanje i poštivanje tuđeg kulturnog, nacionalnog i religioznog identiteta”.¹⁷ To pak, među ostalim, znači da “svim učenicima osnovne i srednje škole treba omogućiti stjecanje odgovarajućega vjerskog odgoja i obrazovanja”,¹⁸ što se “djelomično može osigurati ugrađivanjem religijske dimenzije u one školske predmete ... kamo ta dimenzija po svojoj naravi pripada”,¹⁹ ali se to na mnogo adekvatniji nači može ostvariti izborom sustavnoga konfesionalnog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj i srednjoj školi.²⁰

U naznakama temeljnih polazišta u Planu i programu posebno je istaknut još jedan od glavnih razloga za uvođenje konfesionalnog vjeronauka u naše škole, koji je istodobno utemeljen s teološko-eklezijalnoga i s antropološko-pedagoškog stajališta. Riječ je o temeljnom *pravu roditelja da odlučuju o odgoju svoje djece*,²¹ iz čega proizlazi da su “Država i Crkva dužne, osobito prikladnim školskim odgojno-obrazovnim sustavom, pomoći onima roditeljima koji žele da im djeca steknu odgovarajući vjerski odgoj i obrazovanje”.²²

O SVRSI I OPĆIM CILJEVIMA KATOLIČKOG VJERSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Glavna svrha katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi - u skladu s iznesenim utemeljenjem njegova uvođenja u naše škole - kratko se može naznačiti kao “sustavno i što cjelovitije, dijaloški i ekumenski vrlo otvoreno, upoznavanje ... katoličke vjere u svim njezinim dimenzijama...”²³ Riječ je, dakako, o *cjelovitom shvaćanju upoznavanja vjere*, koje se u procesu učenja ostvaruje ne samo na *informativno-spoznajnoj* nego i na *doživljajnoj i djelatnoj razini*.²⁴ Što se pak tiče potrebe da se *katolička vjera* upozna u svim njezinim *bitnim dimenzijama*,

posebno bih istaknuo da vjeru dobro poznaje onaj tko je poznaje u njezinu *učenju* (njezinoj doktrinarnoj dimenziji), u njezinu *slavljenju* (njezinoj liturgijsko-molitvenoj dimenziji), u njezinu *životnom ostvarivanju* (njezinoj moralnoj i dijakonijskoj, odnosno karitativnoj, socijalnoj dimenziji) te u različitim vidovima življenja *vjerničkog zajedništva* (njezinoj komunitarnoj dimenziji).²⁵

- 15 Pluralizam i multikulturalnost našega hrvatskog društva očituje se, naprimjer, u činjenici da, prema popisu stanovništva iz 1991, u Hrvatskoj ima više od dvadeset pet različitih nacionalnosti (od toga 78,1% Hrvata, 12,2% Srba, 0,9% Muslimana, po 0,5% Slovenaca i Mađara, 0,4% Talijana i po 0,3% Albanaca i Čeha) te više različitih vjerskih zajednica (od toga 76,5% pripadnika katoličke vjeroispovijedi, 11,1% pripadnika pravoslavne vjeroispovijedi, 1,2% pripadnika islamske vjeroispovijedi, 0,4% pripadnika protestantske vjeroispovijedi, 6,9% pripadnika ostalih vjeroispovijedi i onih kojih pripadnost nije poznata te 3,9% onih koji ne vjeruju). Naznačeni podaci preuzeti su iz: *Popis stanovništva 1991*. Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima, Republički zavod za statistiku, Dokumentacija 881, Zagreb, travanj 1992, str. 9; *Saopćenje Republičkog Zavoda za statistiku Republike Hrvatske*, God. XXVIII, broj 21.4, Zagreb, 1991, str. 6; *Zemljopisni atlas za osnovnu školu*, Kartografija-Učila i Školska knjiga, Zagreb, 1992, str. 16.
- 16 Usp. *Plan i program...*, u: *Glasnik...*, str. 8. O potrebi interkulturalnog pristupa u vjerskom odgoju i obrazovanju v. Josip BARIČEVIĆ, *Neka pitanja religioznog odgoja i obrazovanja*, u: *Problemi suvremenog pristupa islamu*, Zbornik radova Drugog simpozija 1409/1989, Zagrebačka džamija, Zagreb, 1990, osobito str. 180-182. i 186, te prilog: *Vjerski odgoj i obrazovanje - angažirana suodgovornost za čovjeka*, u: *Kateheza 1/1991*, str. 65-66.
- 17 *Plan i program...*, nav. mj.
- 18 *Ibidem*.
- 19 *Ibidem*.
- 20 Usp. *ibidem*.
- 21 Usp. *ibidem*.
- 22 *Ibidem*. U nastojanju da pruže pomoć roditeljima koji žele da im djeca steknu odgovarajući vjerski odgoj i obrazovanje, naša Crkva i naša Država u svakom slučaju trebaju uzeti u obzir činjenicu da se 76,5% stanovništva Hrvatske, prigodom popisa 1991, izjasnilo pripadnicima Katoličke crkve (taj i drugi podaci o vjerskoj pripadnosti u Hrvatskoj naznačeni su u bilješci 15).
- 23 *Plan i program...*, str. 8-9.
- 24 Usp. *nav. dj.*, str. 9.
- 25 Usp. *ibidem*.

Iz predložene glavne svrhe katoličkog vjeronauka u školi također proizlazi da je riječ o takvu konfesionalnom vjeronauku koji je *prvotno katolički*, ali je istodobno u znatnoj mjeri *interkonfesionalan* i *transkonfesionalan* (nadkonfesionalan).

U skladu s naznačenim utemeljenjem i glavnom svrhom katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u školi, u Planu i programu posebno se navode sljedeći *opći ciljevi* katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi:

- senzibilizirati učenike za religioznu dimenziju koja na neki način prožima i nadilazi sve dimenzije čovjekova bića, tj. razvijati u učenika osjetljivost za otvorenost prema transcendenciji u najširem smislu te za njegovu otvorenost i njegov odnos prema Bogu, što dolazi do izražaja i u čovjekovu spoznavanju, i u njegovu doživljavanju, i u njegovu djelovanju;
- osposobljavati učenike za postavljanje pitanja o cjelini i najdubljem smislu čovjekova života i svijeta te za odgovaranje na ta pitanja u svjetlu poruke i iskustva kršćanske vjere, tj. u svjetlu odgovora koje su kršćanski vjernici u prošlosti davali i danas daju riječju i djelom, pozivajući se na Isusa Krista te na vjeru i život Crkve;
- pomoći učenicima u odgovornom, kvalitetnom i kreativnom oblikovanju vlastitoga pojedinačnog i zajedničkog života u odnosu prema sebi, prema drugima, prema društvu i svijetu te, na poseban način, prema Bogu.²⁶

RAZVIJANJE TEMELJNIH OPĆELJUDSKIH I VJERNIČKIH SPOSOBNOSTI - JEDAN OD GLAVNIH CILJEVA VJERONAUKA U ŠKOLI I CRKVENOJ ZAJEDNICI

Riječ je o jednoj od temeljnih teza u suvremenom shvaćanju katoličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja u školi i u crkvenoj zajednici, koja je na poseban način došla do izražaja u katehetskom dokumentu naših biskupa "Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri".²⁷ Hrvatski i ostali katolički

biskupi iz bivše Jugoslavije - u vrijeme kad još nismo mogli pretpostaviti da će se vjerski odgoj i obrazovanje moći tako brzo ostvarivati u školi - u tom dokumentu izričito navode četiri velike skupine temeljnih općeljudskih i vjerničkih sposobnosti, razvijanje kojih pripada među glavne ciljeve cjelokupnog vjeronaučnog rada, i to prema sljedeća četiri velika područja općeljudskog i kršćanskog vjerničkog iskustva: čovjekov osobni (pojedinačni) život; čovjekov život i rad s drugima; čovjekovo životno iskustvo susretanja s ljudima različitih religioznih i drugih pogleda na svijet; čovjekovo vjerničko iskustvo života u kršćanskoj (crkvenoj) zajednici.²⁸

U Planu i programu pretpostavljaju se i dalje razrađuju stajališta naznačena u biskupskom dokumentu (RNE). Tako se, naprimjer, preuzima razvrstavanje temeljnih općeljudskih i vjerničkih sposobnosti u četiri velike skupine prema četiri velika životna područja, ali se prva i druga skupina preciznije razvrstavaju u dvije, a treća i četvrta u četiri podskupine. U Planu i programu navodi se, dakle, dvanaest skupina temeljnih općeljudskih i vjerničkih sposobnosti, razvijanju kojih u katoličkom vjeronauku u osnovnoj školi treba posvetiti najveću pozornost. Zbog njihove važnosti za što dublje i što kreativnije shvaćanje školskog vjeronauka za koji se zalažemo, te ćemo sposobnosti doslovno citirati:

- 1) sposobnosti doživljavanja, razumijevanja i pronalaženja samoga sebe;
- 2) sposobnosti oblikovanja vlastitog života u svjetlu temeljnih općeljudskih vrijednosti te u svjetlu kršćanske vjere;
- 3) sposobnosti zajedničkog života i rada s drugima;
- 4) sposobnosti angažmana u javnom životu;
- 5) sposobnosti uočavanja različitih oblika religioznosti te njihova dubljeg razumijevanja;

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ Usp. Biskupi (bivše) Jugoslavije, *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri* (RNE), KS, Zagreb, 1983, osobito br. 48.

²⁸ Usp. RNE 47. i 48.

- 6) sposobnosti istinskog razumijevanja i susretanja ljudi različitih kultura i različitih religioznih i drugih pogleda na svijet te sposobnosti njihova vrednovanja u svjetlu kršćanske vjere;
- 7) sposobnosti uočavanja, dubljeg razumijevanja i vjerničkog vrednovanja društveno-kulturnog, gospodarskog i političkog životnog konteksta;
- 8) sposobnosti uočavanja, dubljeg razumijevanja i vjerničkog vrednovanja kultiviranog odnosa prema prirodi;
- 9) sposobnosti istinskog susretanja s Božjom riječi u Bibliji, što zahtijeva ne samo poznavanje Biblije kao književnog djela izuzetne umjetničke i općeljudske vrijednosti nego, osobito, njezino temeljno poznavanje kao nadahnute Knjige koja je trajno aktualna za vjernički život Crkve;
- 10) sposobnosti uočavanja i razumijevanja različitih pojava oblika života i djelovanja Crkve u prošlosti i sadašnjosti;
- 11) sposobnosti vjerničkog doživljavanja, razumijevanja, stvaralačkog izricanja i osobnog prihvaćanja vjere (što uključuje i sposobnost razlaganja i interpretacije različitih izričaja vjere Katoličke crkve);
- 12) sposobnosti suodgovornog osobnog angažmana u različitim oblicima života i djelovanja kršćanske crkvene zajednice: na području naviještanja i svjedočenja Evanđelja, na području liturgijskih i drugih molitvenih slavlja, na području "bratskog služenja" (djelotvorne ljubavi) karitativnim djelovanjem i drugim oblicima pružanja duhovne i materijalne pomoći onima kojima je to potrebno, na području suodgovornog sudjelovanja u animiranju i vođenju crkvene zajednice.²⁹

Naravno, razvijanje navedenih sposobnosti pripada među glavne ciljeve cjelokupnoga vjerskog odgoja i obrazovanja, ne samo u osnovnoj nego i u srednjoj školi. Štoviše, ono pripada i među glavne ciljeve župne (crkvene) kateheze s djecom, mladima i odraslima svih dobi. Zato je veoma važno da u vjeronaučnom planu i programu, u vjeronaučnim knjigama i u konkretnom

vjeronaučnom radu s vjeroučenicima osnovne škole dolaze do izražaja osobito oni aspekti i one razine navedenih sposobnosti koji korespondiraju sa spoznajnim, doživljajnim, djelatnim i drugim mogućnostima konkretnih vjeroučenika te koji odgovaraju specifičnosti školskog vjeronauka.³⁰

O KORELACIJSKOM PRISTUPU KATOLIČKOM VJERSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU U ŠKOLI

Korelacijski (suodnosni) koncept, odnosno korelacijski pristup u suvremenom se odgoju i obrazovanju općenito, a u vjerskom odgoju i obrazovanju posebno, ističe kao jedan od osnovnih koncepata (načela, pristupa). No, taj se izraz (izrazi) ne upotrebljava jednoznačno. U planu i programu podsjeća se na njegovo *trostruko značenje*, i to posve opravdano jer on upravo u tom trostrukom značenju dolazi do izražaja u koncepciji i programu katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi.³¹

Posljednjih petnaestak godina u stručnoj se literaturi sve češće ističe važnost "korelacijskog principa (načela)" u religiozno-pedagoškoj/katehetskoj teoriji i praksi. Riječ je, zapravo, o važnosti uspostavljanja *korelacije* (suodnosa) između *općeljudskog iskustva i kršćanske vjere*, o potrebi *susreta vjere i života* u procesu vjerskog odgoja i obrazovanja. Pritom, dakako, ne treba zaboraviti da je riječ o takvoj korelaciji u kojoj se istodobno očituju *kontinuitet* i *diskontinuitet* između temeljnih ljudskih pitanja i

29 Plan i program..., u: Glasnik..., str. 10-11.

30 Usp. nav. dj., str. 11.

31 Usp. nav. dj., str. 11-12.

32 TILLICH, P., *Systematische Theologie*, Stuttgart 1956, str. 14: citirano iz: Erich FEIFEL i dr. (Hrsg.), *Handbuch der Religionspädagogik*, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn und Benziger Verlag, Zürich-Einsiedeln-Köln, 1973, Band 1, str. 40.

33 O načelu i konkretnom ostvarivanju korelacije u odgojno-obrazovnom školskom sustavu u nas vidi, naprimjer: Dragutin ROSANDIĆ, *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Školska knjiga, Zagreb 1986, str. 62, 149, 178, 186-187, 710-713. i 715.

Božjega odgovora na njih. Jer, iako je vjera Božji odgovor na najdublja ljudska pitanja, taj odgovor ide dalje i dublje od naših ljudskih pitanja. Ili, kako kaže njemački teolog Paul Tillich: "Čovjek je - pitanje, ali on nije - odgovor."³²

U našoj se odgojno-obrazovnoj teoriji i praksi već duže vrijeme ističe važnost *korelacije* u smislu uzajamnog *povezivanja* i međusobnog *dopunjavanja* pojedinih *nastavnih područja/predmeta*. Tako se, na primjer, posebno naglašava potreba ostvarivanja korelacije između književnog, sceniskog, likovnog i filmskog odgoja i obrazovanja.³³ U Planu i programu katoličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja pretpostavlja se i takvo značenje, odnosno takva koncepcija i takvo ostvarivanje *korelacije* između *katoličkog vjeronauka* i *drugih predmeta* (nastavnih područja), osobito predmeta s područja književnosti, likovne, glazbene, scenske i drugih umjetnosti te s društveno-humanističkih područja.³⁴ Tom će suodnosu trebati posvetiti još više pozornosti u daljnjoj doradi Plana i programa katoličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi, ali i u doradi i konačnoj izradbi novih planova i programa iz spomenutih korelativnih nastavnih predmeta (područja).³⁵

U Planu i programu također se vodi posebna briga o dodirnim točkama i razlikama te o međuovisnosti i uzajamnom dopunjavanju, tj. o *suodnosu (korelaciji)* između katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u *školi* i *crkvenoj zajednici*. Narav toga suodnosa kratko je izražena naznakom *glavne svrhe* tih dvaju tipova sustavnoga vjerskog odgoja i obrazovanja: "Dok je glavna svrha vjeronauka u školi sustavno i što cjelovitije *upoznavanje vjere* i života po vjeri, glavna je svrha crkvenog/župnog vjeronauka ili kateheze, *uvođenje* (inicijacija) u *osobno iskustvo vjere* koje se najdjelotvornije 'uči' i živi u konkretnoj vjerničkoj zajednici."³⁶

O OBVEZATNOSTI I ORIJENTACIJSKOJ NARAVI PLANA I PROGRAMA

Tematske cjeline i nastavne jedinice, navedene u Planu i programu, *obvezatne* su, ali u

smislu *otvorenoga* a ne *zatvorenoga programskog sustava*. Treba ih, dakle, shvatiti kao *obvezatno usmjerenje* u pripravi i ostvarivanju vjeronaučnog rada u školi, pri čemu, naravno, treba uvažavati konkretne prilike, dob vjeroučenika i ostale važne okolnosti. Vjeroučitelji, dakle, neće moći samovoljno odabirati sadržaje pojedinih vjeronaučnih susreta u školi, ali će smjeti (i morati) pokazati *kreativnost* u konkretnom sadržajnom i komunikacijskom (metodičkom) oblikovanju tih susreta. S obzirom na izbor i konkretno oblikovanje sadržaja, od vjeroučitelja se traži sposobnost odabiranja bitnoga i uvažavanje činjenice da će se znatan dio učenika tek sada uključiti u sustavan vjerski odgoj i obrazovanje. Sposobnost kreativnog odabiranja i sazimanja programskih sadržaja od vjeroučitelja će se posebno tražiti u sadašnjem prijelaznom razdoblju kada se dopušta organiziranje vjeronauka u školi i po jedan sat tjedno.

Orijentacijske su naravi, očito, i *formulacije naslova* te *redosljed* pojedinih *tematskih cjelina* i *nastavnih jedinica* u Planu i programu.³⁷

O UDŽBENICIMA I DRUGIM MEDIJIMA ZA OSTVARIVANJE KATOLIČKOGA VJERSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Biskupska konferencija hrvatskoga jezičnog područja o tome je, na prijedlog Komisije Katehetskog vijeća BK za katehetski plan i program, donijela svoje odluke na proljetnom zasjedanju u Zadru 1991. U tim se odlukama najprije podsjeća na *kriterije* kojih se treba držati pri izboru vjero-

34 Očito, u stanovitom je smislu moguće i potrebno uspostavljati odgovarajuću korelaciju i između vjerskog odgoja i obrazovanja te prirodoslovno-matematičkih nastavnih područja (predmeta).

35 Usp. *Plan i program...*, u: *Glasnik...*, str. 12.

36 *Ibidem*.

37 Usp. *nav. dj.*, str. 12-13.

naučnih knjiga (udžbenika) i drugih medija,³⁸ a zatim se navode, kao najprikladniji za prijelazno razdoblje od pet godina, “temeljni vjeronaučni udžbenici (‘katekizmi’) za učenike” osnovne škole, oni u izdanju “Kršćanske sadašnjosti”:

- *U Tvojoj radosti, Gospodine* (za I. razred)
- *Pozvani na gozbu* (za II. razred)
- *Katekizam 3* (za III. razred)
- *Katekizam 4* (za IV. razred)
- *Podimo zajedno. Katekizam 5* (za V. razred)
- *Put u slobodu. Katekizam 6* (za VI. i VII. razred)
- *Snagom Duha* (za VII. i VIII. razred).³⁹

Autori i urednici navedenih vjeronaučnih udžbenika⁴⁰ svjesni su činjenice da će znatan broj vjeroučitelja vjerojatno imati teškoća u radu s tim udžbenicima. Nekim će vjeroučiteljima udžbenici izgledati preopširnima i nedovoljno primjerenima za dob kojoj su namijenjeni. U svezi s time najprije bih napomenuo da bi te teškoće bile mnogo manje kad bi vjeroučitelji bili bolje osposobljeni za suvremen i kreativan pristup vjerskom odgoju i obrazovanju, osobito kad bi bili sposobniji izabirati bitne programske sadržaje i najprikladnije metodičko-komunikacijske postupke između više ponuđenih mogućnosti u udžbenicima. U tome će im, još više nego do sada, trebati pomagati omogućujući im sudjelovanje u prikladnim oblicima stručnog usavršavanja.⁴¹

S obzirom na pitanje primjerenosti vjeronaučnih udžbenika za dob kojoj su namijenjeni, napomenuo bih, iako je mnogima to već poznato, da su te knjige velikim dijelom istodobno napisane za vjeroučenike i za njihove odrasle, osobito za njihove roditelje. Autori su se svjesno opredijelili za takav pristup u stvaranju suvremenih vjeronaučnih knjiga. Time su, među ostalim, htjeli pridonijeti izbjegavanju nepotrebnog “pedocentrizma” i nekreativnog “didaktiziranja” u vjeronaučnim udžbenicima te ih učiniti što životnijima. Željeli su pridonijeti tome da, s jedne strane, vjeroučenici, kako budu rasli, u svojim vjeronaučnim knjigama mogu otkrivati nove i dublje slojeve, te da, s druge strane, njihovi odrasli (osobito rodi-

telji) u tim knjigama mogu pronalaziti slojeve koji će im istodobno pomoći u njihovu

38 U svezi s tim kriterijima, biskupi su izričito uputili na katehetski dokument RNE, br. 49: “S obzirom na izbor medija u religioznoodgojnom radu i katehezi, kao opće načelo, ističemo da mediji moraju biti u dovoljnoj mjeri prikladni za ostvarivanje postavljenih ciljeva, za usvajanje odabranih sadržaja te za poticanje stvaralačkog izražavanja i istinskoga međuosobnoga općeljudskog i vjerničkog komuniciranja. Da bi se to načelo moglo provesti u djelo, potrebno je, među ostalim, voditi računa o sljedećim kriterijima: prikladnosti medija za poticanje aktivnosti i stvaralaštva; njihovoj primjerenosti s obzirom na dob i druge okolnosti katehiziranja; kvaliteti medija s obzirom na njihov sadržaj i njihovu dostatnu estetsku i tehničku vrijednost; ‘multimedijском pristupu’, tj. o potrebi da se u vjeronaučnim i drugim katehetskim susretima primjenjuju različiti mediji i dr.”

39 *Plan i program...*, u: *Glasnik...*, str. 13. Kao dopunu za VII. i VIII. razred osn. šk. biskupi preporučuju, za prijelazno razdoblje, i katehetske priručnike za vjeroučitelje autora Stanka WEISSGERBERA u izdanju nekadašnjeg “Katehetskog izdavačkog centra” u Zagrebu. Riječ je o priručnicima *S Kristom kroz mladost* i *S vjerom u život*. Osim toga, biskupi napominju da će se vjeroučitelji “svakako moći, držeći se pri izboru spomenutih kriterija, korisno poslužiti i drugom vjeronaučnom literaturom/građom u izdanju drugih izdavača: ‘Glasa Koncila’, HKD sv. Ćirila i Metoda i dr.” S obzirom pak na izbor *audiovizualnih medija* (osobito dijapozitiva), u uvodnom se dijelu Plana i programa napominje da se najprikladniji izbor može napraviti između onih koje nudi Katehetski salezijanski centar iz Zagreba. U svezi s kratkometražnim filmovima upućuje se na izbor između onih koje nudi “Filmoteka 16” iz Zagreba. O svemu tome usp. *Plan i program...*, u: *Glasnik...*, str. 13-14.

40 Vjeronaučni udžbenik *U Tvojoj radosti, Gospodine* priređen je prema francuskom predlošku. Prvo hrv. izdanje izašlo je 1971. god. u izdanju nekadašnjeg KIC-a (“Katehetskog izdavačkog centra” iz Zagreba), a od 1973. izlazi svake godine u izdanju “Kršćanske sadašnjosti” (KS). Hrvatska verzija toga udžbenika izvorna je u likovnom dijelu. *Katekizam 3* i *Katekizam 4* priređeni su prema austrijskim predlošcima. Njihovo prvo hrv. izdanje objavljeno je 1973. a posljednje 1992. u istog izdavača (KS). Knjige *Pozvani na gozbu* (1976-1992: 18 izdanja), *Podimo zajedno. Katekizam 5* (1982-1992: 11 izdanja), *Put u slobodu. Katekizam 6* (1984-1992: 6 izdanja) i *Snagom Duha* (1977-1992: 15 izdanja) izvorni su hrvatski vjeronaučni udžbenici. Autori su im Josip Baričević, Ana Gabrijela Šabić (do 1990. god. pod književnim imenom Ana Zelić) i suradnici. Likovni im je urednik Ivan Vitez (do 1990. god. i pod pseudonimom L. M. Mijana). Sva su izdanja tih vjeronaučnih udžbenika objavljena u “Kršćanskoj sadašnjosti”.

41 U svezi s izborom između više ponuđenih mo-

osobnom općeljudskom i vjerničkom sazrijevanju te u njihovu što kvalitetnijem komuniciranju sa svojom djecom. Autori su, dakako, nastojali u dovoljnoj mjeri voditi brigu o dobrom kriteriju, kako bi u tim vjeronaučnim knjigama bilo dovoljno slojeva s kojima vjeroučenici određene dobi mogu uspješno komunicirati na percepcijskoj, doživljajnoj, spoznajnoj, djelatnoj i drugim razinama.

U prijelaznom razdoblju od pet godina (do 1996) sadašnje će vjeronaučne udžbenike očito trebati praktično provjeriti u novome, školskom okruženju. Neki će udžbenici, zacijelo, doživjeti temeljitu preradbu, a za neke razrede valja napraviti nove udžbenike. Provjeravanje i preradba postojećih te izradba novih vjeronaučnih knjiga, naravno, treba ići ukorak s provjerom i doradom sadašnje verzije Plana i programa katoličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi.⁴²

U Planu i programu uz neke se nastavne jedinice (osobito uz one za koje nema odgovarajućih sadržaja u službeno odobrenim vjeronaučnim udžbenicima vjeroučitelji izričito upućuju i na sljedeće knjige:

- *Ilustrirana Biblija mladih*, KS, Zagreb (kratica = *BM*);
- *Religije svijeta*, KS i Grafički zavod Hrvatske, Zagreb (kratica = *RS*);
- *Biblijski priručnik*, KS i Grafički zavod Hrvatske, Zagreb (kratica *BP*).

O METODIČKO-KOMUNIKACIJSKIM PRISTUPIMA U KATOLIČKOM VJERONAUKU U OSNOVNOJ ŠKOLI U NAS

Autori prijedloga Plana i programa, imajući na umu novije rasprave u svijetu i u nas (osobito rasprave posljednjih dvadesetak godina o "kurikularnim" planovima i programima), odlučili su se za takav *vjeronaučni plan i program* za osnovnu školu, kao službeni dokument odobren od najviših crkvenih i državnih prosvjetnih vlasti, koji je istodobno dovoljno *općenit* ("otvoren" za različite prilike) i dovoljno *određen* (na razini ciljeva i sadržaja te na metodičko-komunikacijskoj i medijskoj razini). Stoga

je posve razumljivo što se u uvodnom dijelu Plana i programa donose samo orijentacijske načelne upute o metodičkim odnosno komunikacijskim pristupima u katoličkom

gućnosti u vjeronaučnim udžbenicima, odobrenima za prijelazno razdoblje od pet godina, posebno bih napomenuo da je potrebno imati na umu činjenicu da su ti udžbenici napisani i u praksi provjeravani u vrijeme kada se u nas sustavni vjerski odgoj i obrazovanje (tj. vjeronauk) organizirao samo u crkvenoj (osobito župnoj) zajednici. Tada je bilo prijeko potrebno u crkveni vjeronauk (župnu katehezu) ugraditi i one sadržaje koji su u demokratskim zemljama sastavni dio školskog vjeronauka. Nakon uvođenja vjeronauka u naše škole te sadržaja treba "razdvojiti" od vjeronauka (kateheze) u crkvenoj zajednici i "preseliti" ih u školu. To će biti razmjerno lako ostvariti onim vjeroučiteljima koji već poznaju vjeronaučne udžbenike o kojima je riječ i koji se budu držali službenog Plana i programa (koji je najvećim dijelom izrađen na temelju već napisanih i u praksi provjerenih udžbenika). Može se reći da se oko 70% nastavnih jedinica iz Plana i programa može osloniti na postojeće vjeronaučne udžbenike. Osim toga, posve je očito da u tim udžbenicima ima vrlo prikladnih sadržaja i metodičko-komunikacijskih sugestija za oblikovanje župne kateheze u sadašnjim našim prilikama.

42 Interdisciplinarna Katehetska radna ekipa SYMBOLON sa svojim brojnim suradnicima (Josip Baričević, Ana Gabrijela Šabić, Ivan Vitez i drugi) već duže vrijeme prati rezultate *provjere* u praksi sadašnjih vjeronaučnih knjiga u sklopu crkvenog (župnog) vjeronauka. Ona će tu provjeru s posebnom pozornošću pratiti i u novom kontekstu - u sklopu sustavnoga vjerskog odgoja i obrazovanja u školi. Pri *preradbi postojećih i izradbi novih* vjeronaučnih udžbenika na osobit će način uzimati u obzir rezultate te provjere. S obzirom na *rok* izradbe novih te preradbe dosadašnjih vjeronaučnih udžbenika, članovi i suradnici spomenute ekipe "Symbolon" smatraju da će to trebati učiniti tijekom prijelaznog razdoblja. Oni namjeravaju do kraja toga razdoblja (do 1996) izraditi četiri nova vjeronaučna udžbenika (za I, III, IV. i VII. razred) i temeljito preraditi četiri dosadašnja naša izvorna vjeronaučna udžbenika (za II, V, VI. i VIII. razred).

U svezi s *istodobnom* provjerom, doradom ili izradbom Plana i programa te provjerom, preradbom ili izradbom vjeronaučnih udžbenika napomenuo bih da takva metodologija rada može imati velike prednosti u odnosu na metodologiju u kojoj izradba (dorada) Plana i programa nužno prethodi izradbi (preradbi) udžbenika. Jedna od tih prednosti sastoji se u tome da se opće odredbe Plana i programa (sadržajne, metodičko-komunikacijske i dr.) mogu već tijekom izradbe odnosno preradbe empirijski provjeriti na konkretan, "utjelovljen" način, služeći se udžbenicima

vjeronauku u osnovnoj školi u nas.⁴³ No, isto je tako posve razumljivo da upućivanje na konkretne vjeronaučne udžbenike uz pojedine nastavne jedinice, u kojima je metodički instrumentarij vrlo često gotovo do u detalje razrađen, treba shvatiti kao sastavni dio Plana i programa. Pritom, dakako, ni u kom slučaju ne treba zaboraviti da vrlo detaljno razrađene metodičke upute u vjeronaučnim udžbenicima valja shvatiti kao ponudu kojom se ne želi sputati vjeroučiteljeva sloboda i kreativnost u vlastitom izboru najprikladnijih metodičkih postupaka u konkretnom oblikovanju vjeronaučnih susreta. U kontekstu razmišljanja o izboru *metodičkih pristupa* i konkretnih *metodičkih postupaka* posebno bih podsjetio na *kriterije* što ih valja imati pred očima pri tom izboru, a koji se izričito naznačuju u biskupskom dokumentu RNE i koji se doslovno navode u uvodnom dijelu Plana i programa:

- izbor metodičkih pristupa i konkretnih postupaka koji omogućuju da se ostvare postavljeni ciljevi te da se na stvaralački način usvoje izabrani sadržaji;
- prikladnost metodičkih postupaka za poticanje aktivnosti i raznolikoga stvaralačkog pojedinačnog i zajedničkog izražavanja;
- dob i druge okolnosti katehizanata (vjeroučenika);
- izbor onih metodičkih postupaka koji su u skladu s medijima koje vjeroučitelji i vjeroučenici imaju na raspolaganju;
- načelo "metodičkog pluralizma" za razliku od "metodičkog monizma", tj. načelo da treba birati raznolike metodičke postupke ne samo u različitim vjeronaučnim susretima nego i tijekom istoga susreta;
- shvaćanje i konkretno ostvarivanje različitih metodičkih sustava i postupaka kao puta za ostvarivanje kvalitetnog stila komuniciranja, a ne kao izvanjske tehnike/tehnologije rada, što je osobito važno u odgoju u vjeri (zato što je vjera, zapravo, plod međusobnog komuniciranja između Boga i ljudi u istini, slobodi, povjerenju i ljubavi).⁴⁴

U orijentacijskim se načelnim uputama o metodičkim (komunikacijskim) pristupi-

ma, u uvodnom dijelu Plana i programa, također izričito naznačuje potreba primjenjivanja različitih *metodičkih sustava* pristupa u vjerskom odgoju i obrazovanju u školi, koje, dakako, treba shvatiti kao otvorene a ne zatvorene "sustave": meditacijsko-stvaralačkog, interpretacijsko-analitičkog, problemsko-stvaralačkog, heurističkog, predavačkog s elementima ostalih metodičkih sustava, najrazličitijih varijanti kombiniranih sustava itd.⁴⁵

O VREDNOVANJU POSTIGNUTIH REZULTATA U VJERSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU U OSNOVNOJ ŠKOLI

Vrednovanje (evaluacija) rezultata odgojno-obrazovnog procesa bitna je dimenzija toga procesa. Provjera i ocjenjivanje tih rezultata jedan je od najčešćih i najvažnijih načina njihova vrednovanja. Ocjenjivanje se, očito, može ostvarivati na različite načine: općom ocjenom (sintetički), po pojedinim vidovima odnosno sastavnicama vrlo složenoga procesa učenja (analitički), opisno, brojčano itd.

U svim je područjima odgoja i obrazovanja pitanje vrednovanja, osobito onoga koje se ostvaruje brojčanim ocjenjivanjem, jedno od najsloženijih i najosjetljivijih pitanja.⁴⁶ To na osobit način vrijedi za vjerski odgoj i obrazovanje. Zato nije nimalo čudno što je već u raspravama o uvođenju vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnu i srednju školu u nas tom pitanju posvećena posebna pozornost. Osobno mislim da postoje dobri razlozi *za* i *protiv ocjenjivanja* vjeronauka u školi. No, ni u kom se slučaju *ne* smije dovesti u pitanje potreba *vrednovanja* rezultata vjeronaučne nastave u školi. Ustvari, treba postaviti pitanje *kako vrednovati*, a ne da li vrednovati rezultate vjerskog odgoja i obrazovanja u školi. O tome

odnosno udžbeničkom građom u konkretnoj odgojno-obrazovnoj praksi.

43 Usp. *Plan i program...*, str. 14-15.

44 *ibidem*.

45 Usp. *ibidem*.

46 Usp. *Plan i program...*, str. 15.

kako vrednovati, u uvodnom se dijelu Plana i programa izričito ističe:

Riječ je o tome da vrednovati treba na raznolik i kreativan način. Stereotipnim i isključivo brojčanim načinom ocjenjivanja ne postiže se pozitivan učinak vrednovanja učenika. Brojčano ocjenjivanje trebalo bi zapravo biti "sažetak" raznolikog i kreativnog načina vrednovanja (što je, naprimjer, razmjerno lako ostvariti ako u vjeronaučnim susretima do izražaja dolaze različiti oblici stvaralačkog izražavanja).⁴⁷

Do ocjene vjeroučenika (opisne i brojčane, opće i po pojedinim aspektima/komponentama vjerskog odgoja i obrazovanja) treba, dakle, dolaziti na *raznolik i kreativan način*. To na poseban način traži *narav predmeta* o kojemu je riječ.⁴⁸

Vrednovanje vjeroučitelja (odnosno profesora vjeronauka) nije nimalo manje važno ni manje složeno pitanje od vrednovanja vjeroučenika. U sadašnjem Planu i programu to je u uvodnom dijelu samo načelno i vrlo općenito naznačeno.⁴⁹ Zato bih u svezi s time iznio nekoliko napomena kojima bih želio bar malo pridonijeti preciziranju toga pitanja:

- Među najvažnije zadaće vjeroučitelja (i svakoga nastavnika) pripada *redovito vrednovanje* (evaluacija, kritička prosudba odnosno procjena) *vlastitoga rada*. On bi se nakon svakoga održanoga vjeronaučnog susreta (sata) trebao *kritički osvrnuti* na ono što se na susretu (satu) "dogodilo". U tom će kritičkom osvrtu, dakako, nastojati uočiti i pozitivne i negativne strane. Isto će tako nastojati pronalaziti bolja rješenja za buduće susrete. Bit će korisno i potrebno da svoja zapažanja i prijedloge redovito bilježi (*kritički osvrt* zapravo bi trebao biti posljednja faza/letapa pismene *dnevne pripreme*). "*Samonadzor*" ("samoinspekcija") pripada među najdjelotvornije oblike nadzora (inspekcije) nastavnikova djelovanja. Treba raditi na uspostavljanju kvalitetnoga praćenja vjeroučiteljeva *pripravničkoga staža*. S tim u svezi treba raditi na uspostavljanju službe *mentora* za vjeroučitelje pripravnike.

- Isto tako treba uspostaviti kvalitetan sustav različitih *savjetničkih* i *koordinacijskih* i *nadzornih* službi na različitim razinama prosvjetnih vlasti i prosvjetno-pedagoških službi te na različitim crkvenim razinama: na razini Ministarstva kulture i prosvjete RH i njegova Zavoda za školstvo (s referadama Zavoda u pojedinim regijama), na razini općinskih sekretarijata za obrazovanje, na razini pojedinih škola, na razini Katehetskog vijeća Hrvatske biskupske konferencije, na razini povjerenstava (ureda, komisija, centara i sl.) u pojedinim biskupijama za pitanja vjeronauka, na razini pojedinih crkvenih regija, dekanata, "zona" i sl., te na razini župnih zajednica (lokalnih vjerskih zajednica). Za uspostavljanje spomenutih savjetničkih, koordinacijskih i nadzornih službi, naravno, potrebne su *kvalificirane osobe*. Njihovu kvalitetnom *odabiru* i njihovu adekvatnom *osposobljavanju* (osobito dodatnim dodiplomskim i postdiplomskim studijem) trebalo bi posvetiti najveću brigu. U svemu tome ne treba previše oklijevati, ali i pretjerana bi žurba u uspostavljanju tih službi mogla prouzročiti više štete nego koristi.⁵⁰

47 *Plan i program...*, str. 16.

48 Radi boljega snalaženja vjeroučitelja u tom pogledu, na više smo stručnih skupova tijekom šk. god. 1991/92. ponudili (na provjeru) opisno i brojčano ocjenjivanje (vrednovanje) ovih aspekata u vjerskom odgoju i obrazovanju u školi:
- *znanje* (usvojenost programskih sadržaja),
- *stvaralačko izražavanje* (usmeno, pismeno, likovno, scensko, glazbeno i dr.),
- *zalaganje* (motiviranost, marljivost i dr.),
- *kultura međuosobnog komuniciranja*.

O tome i o nekim drugim važnim pitanjima vjeronauka u školi usp. J. BARIČEVIĆ, *Aktualna pitanja nastave vjeronauka u osnovnoj školi*, u: *Život i škola*, Časopis za teoriju i praksu u predškolskom odgoju, osnovnom i srednjem školstvu, Zavod za školstvo Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske, God. 41, br. 2/1992, Zagreb, str. 177-200 (osobito str. 184-185).

49 *Usp. Plan i program...*, str. 15.

50 *Usp. BARIČEVIĆ, J., nav. dj.*, str. 193-194.

NEKOLIKO NAPOMENA O PLANU, T.J. O BROJU I REDOSLIJEDU TEMATSKIH CJELINA I NASTAVNIH JEDINICA KATOLIČKOG VJERONAUKA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Iz pregleda tematskih cjelina po razredima s predviđenim brojem sati⁵¹ te iz naslova i redoslijeda pojedinih nastavnih jedinica,⁵² biva očito da je naš *Plan* katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja za osnovnu školu razmjerno vrlo *detaljno* i *precizno formuliran*. Možda se može reći da je to istodobno jedna od njegovih najvećih pozitivnih strana i jedna od izrazitijih njegovih slabosti. Pretpostavljam da je, bar za prvo razdoblje nakon uvođenja vjeronauka u školu, očito u čemu se sastoji dobra strana tako formuliranoga Plana. S obzirom pak na lošu stranu tako detaljno formuliranoga Plana, s preciznom naznakom redoslijeda nastavnih jedinica, u ovom bih kontekstu samo napomenuo da bi ga neki vjeroučitelji te neki predstavnici nadležnih prosvjetnih i crkvenih vlasti mogli shvatiti previše kruto, gubeći iz vida orijentacijsko nasuprot sputavajućem obilježju Plana i programa.⁵³ No, nadam se da će narav te opasnosti biti vrlo brzo uočena te da će je svi moći razmjerno lako izbjeći.

Broj nastavnih jedinica za pojedine razrede u Planu je naznačen polazeći od činjenice da su za vjeronauk predviđena *dva sata tjedno*: za prvi razred naznačene su 54, za drugi razred 66, za treći razred 64, za četvrti razred 67, za peti razred 65 te za šesti, sedmi i osmi razred po 66 nastavnih jedinica. Imajući pred očima činjenicu da bi učenici godišnje trebali imati nešto više od 70 sati vjeronauka, autori su Plana, predlažući naznačeni broj i naslove nastavnih jedinica za pojedine razrede, vodili brigu o tome da se vjeroučiteljima istodobno pomogne u *preciznosti* i u *slobodi izbora* pri izradbi konkretnoga *izvedbenog vjeronaučnog plana*. Osim toga, autori su pretpostavili da će vjeroučitelji "*provjeru*" i "*ponavljanje*" često ugrađivati u tijek naznačenih (imenovanih) nastavnih jedinica, ali će u tu svrhu moći oblikovati i stanoviti broj posebnih sati.⁵⁴

Iz Plana je također lako uočljivo da se pri njegovoj izradbi, osobito naznakom redoslijeda pojedinih tematskih cjelina i nastavnih jedinica, u velikoj mjeri u obzir uzimao tijek *crkvene (liturgijske) godine*. To je, očito, u skladu i s naravi katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja općenito, i s potrebom što skladnijeg suodnosa između vjeronauka u školi te župne kateheze i ostalih oblika života i djelovanja u crkvenoj zajednici, i sa zahtjevom da se u dostatnoj mjeri uspostavi potrebna povezanost između onoga što se događa u školi te u širem društvu (posebno onome koje je, bar s kulturološkoga stajališta, izrazito kršćanski obilježeno).

NEKOLIKO NAPOMENA O PROGRAMSKIM SADRŽAJIMA KATOLIČKOG VJERONAUKA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Programski su sadržaji u našem službenom vjeronaučnom programu za osnovnu školu također razmjerno vrlo *precizno formulirani* (naročito u cjelovitoj verziji Plana i programa⁵⁵). To se, u sadašnjem *početnom razdoblju* uspostavljanja sustavnog vjerskog odgoja i obrazovanja u školi, bez sumnje može smatrati *dobrom* njegovom *stranom*.⁵⁶

Prosudujući prema formulacijama *programskih sadržaja*, možem, među ostalima, utvrditi sljedeća *obilježja* katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi u nas:

51 Vidi *Plan i program...*, str. 16-20.

52 Vidi *Plan i program...*, str. 21-75.

53 O takvu obilježju Plana i programa već je bilo riječi (usp. podnaslov "*O obvezatnosti i orijentacijskoj naravi Plana i programa*").

54 U školama gdje je u sadašnjem prijelaznom razdoblju moguće imati samo *jedan sat* vjeronauka tjedno, vjeroučitelji će trebati izvršiti izbor, uz odgovarajuća sažimanja, najpotrebnijih *programskih sadržaja* koje će vjeroučenici moći svladati u znatno *smanjenom broju sati*.

55 O cjelovitoj verziji *Plana i programa* vidi bilješku 3.

56 U *provjeri* sadašnjeg *Plana i programa* te u njegovoj *doradi* za naredno razdoblje, o tome se naravno može temeljito *raspravljati*.

- u njemu se izrazito očituje briga za poštivanje načela “vjernosti Bogu i čovjeku” (usp. RNE 34); u njemu se, dakle, na poseban način istodobno vodi briga o *antropološkoj* (općeljudskoj) i *teološkoj* (specifično vjerskoj) dimenziji suvremenog vjerskog odgoja i obrazovanja;
- *antropološka se dimenzija* u njemu posebno očituje u temama s naglašenim *psihološko-pedagoškim, sociološkim, povijesnim, književnoumjetničkim* i drugim *kulturološkim aspektima*;
- s obzirom na *teološku dimenziju*, posebno bih istaknuo da je *povijesnospasenjski pristup* u njemu doista bitan; to se, među ostalim, očituje u izboru starozavjetnih i novozavjetnih *biblijskih tekstova* te u *pristupu* tim tekstovima; osim toga, to je već na prvi pogled vidljivo iz izbora *liturgijskih tema* te iz nastojanja da vjeronaučni program, koliko je to moguće, *uvažava tijekom crkvene (liturgijske) godine*;
- u skladu s naznačenim temeljnim teološkim pristupom, među njegova bitna obilježja pripadaju: *kristocentričnost, pneumatocentričnost* i *trojstvena teocentričnost* (usp. RNE 35-37);
- u njemu se također na poseban način očituje *inkulturacijska, dijaloška* i *ekumenska dimenzija* vjerskog odgoja i obrazovanja (usp. RNE 38 i 42);
- *interkulturalni pristup* (tj. nastojanje da se njime istodobno pridonose upoznavanju, čuvanju i razvijanju vlastitog te upoznavanju i poštivanju tuđega vjerskog, kulturnog i nacionalnog ideniteta) u njemu je također jedan od temeljnih pristupa;
- *molitvenoj dimenziji*, kao jednom od bitnih izraza i izvora kršćanske vjere, u njemu se također posvećuje posebna briga;

- jedno od bitnih obilježja vjeronauka u osnovnoj školi u nas jest i njegova *usmjerenost* (upućenost) *prema konkretnoj kršćanskoj zajednici* (obiteljskoj, župnoj i drugima).⁵⁷

UMJESTO ZAKLJUČKA

Posve na kraju, predložio bih da se na trenutak fantazijski prenesemo u budućnost, nešto bližu i nešto dalju, te da se zapitamo: *Što će biti s vjeronaukom u školi u nas, recimo, za deset godina*, tj. 2001. godine? Ili *za četrdeset godina* (2031. godine), tj. za onoliko godina prije koliko je vjeronauk uklonjen iz naših škola? Hoćemo li, bar u ponečemu, morati žaliti što smo se toliko založili za uvođenje vjerskog odgoja i obrazovanja u školu?

Na ta pitanja, očito, *ne znamo* točno odgovoriti. No, ipak bih u svezi s tim pitanjima napomenuo samo ovo: *kvaliteta vjeronauka* u našim školama u najvećoj će mjeri ovisiti o *kvaliteti* života i djelovanja konkretnih *vjerničkih zajednica*: obiteljskih, župnih i drugih. Zajednica koje će u još mnogo većoj mjeri trebati postati ZAJEDNICE VJERE, NADE I LJUBAVI. Jer, u konačnici, samo *iz takvih zajednica* mogu u školu polaziti *uvjerljivi svjedoci*. I samo za takve zajednice možemo u školi reći: “**DOĐITE, I VIDJET ĆETE!**” (Iv 1,39).

⁵⁷ Tvrdnje o naznačenim obilježjima katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi, koja dolaze do izražaja u njegovim programskim sadržajima, mogu se razmjerno lako obrazložiti detaljnijom analizom tematskih cjelina i nastavnih jedinica u pojedinim razredima.